

5. Bass, B.M. (1990). From transactional to transformational leadership: Learning to share a vision. *Organizational dynamics*, 18, 19-32.

6. Leutwood K. A.Montgomery, D., (1986). *Improving principal effectiveness: The principal profile*, Toronto: OISE

7. Noel M. Tichy and David O. Ulrich. *The Leadership Challenge – a Call For the Transformational Leader*, *Sloan Management Review* 26, Fall1984, 59-68

Пометун О. І.,

УДК 371.13:37.011.32:331

д-р пед. наук, професор,
головний науковий співробітник,
Інститут педагогіки Національної академії
педагогічних наук України, м. Київ

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ЗА КОРДОНОМ: ПРОБЛЕМИ І РІШЕННЯ

Війна в Україні змусила мільйони людей, переважну більшість з яких склали жінки і діти, покинути свої домівки і шукати прихистку за кордоном. У 2022 р. основним завданням таких сімей було надати дітям безпечне середовище та можливість адаптуватись у новій країні.

Проте третій рік великої війни висуває на перший план зовсім інші виклики насамперед для дітей – вимушених мігрантів, які є здобувачами освіти. За останніми даними, зараз за кордоном може перебувати понад 1 мільйон українських дітей шкільного віку, що складає близько чверті всіх школярів країни. А це може сильно змінити демографічну ситуацію України в майбутні роки [1]. За час, що минув з моменту виїзду з України склались кілька варіантів одержання ними освіти: здобуття освіти в школі країни перебування; поєднання навчання в закладах освіти за кордоном і в Україні на індивідуальній формі навчання; навчання в закладах освіти за кордоном і в Україні на дистанційній формі навчання; дистанційне навчання лише в українській школі [3].

Незважаючи на обраний батьками і учнями варіант здобуття освіти, є коло проблем, з якими стикаються як самі учні, їхні батьки, так і українська система освіти. Вони стосуються адаптації і ефективного навчання учнів-мігрантів. Відповідно до наших досліджень, їх можна поділити на чотири групи.

Перша група – діти, які перейшли на навчання у школи в країні перебування. Значна частина з них мають насамперед проблеми з адаптацією до незвичного середовища і нових вимог, які висуває навчальний заклад. Через це вони втрачають мотивацію до навчання через стан невизначеності, мовно-культурні бар'єри.

Другу групу складають ті учні, які навчаються у двох школах одночасно: у школі країни перебування стаціонарно та українській (дистанційно). Вони мають велике інтелектуальне і моральне навантаження. За браком часу мають обмежене спілкування з однолітками в школі. Водночас не мають змоги спілкуватися з однокласниками та вчителями в Україні під час уроків, не беруть участі в житті класу та школи. Багато батьків і учнів цієї групи скаржаться на відсутність уваги до них з боку українських вчителів, з великим обсягом завдань для виконання, неврахування освітніми закладами в Україні навчальних результатів дітей, набутих в країні перебування.

Третя група – це ті діти, які перебувають за кордоном, але внаслідок різних причин навчаються лише дистанційно в українській школі, а отже майже повністю позбавлені живої комунікації з однолітками. Незадовільним є і рівень готовності. Серед цієї групи бачимо частину людей, які попри війну, вирішують повернутися з дітьми додому.

Нарешті до четвертої групи відносяться учні, які після певного терміну навчання в школі країни перебування з різних причин знову повертаються на дистанційне навчання в українську школу. Вони часто відчують психологічні труднощі у відновленні зв'язків з однолітками і вчителями, мають значні освітні втрати. Кожна з цих категорій дітей потребує окремої уваги та соціально-психологічної підтримки.

Державна служба якості освіти і МОН України звертають увагу ще на один надважливий аспект. Значна частина школярів поступово втрачає мотивацію щодо продовження підтримки зв'язку з українськими школами. Відбувається послаблення культурних зв'язків із Україною, поступова втрата української ідентичності, а отже зростає і ризик неповернення дітей в Україну з-за кордону [3].

За цих умов державна освітня політика має орієнтуватися на підтримку зв'язку з дітьми та сім'ями, які перебувають за кордоном, щоб у майбутньому вони повернулися до України. Проте розв'язання цих завдань на практиці як у зв'язку з їхньою новизною для нашої освіти, так і в силу нестачі коштів і фахівців, є досить складним. А діяти потрібно вже сьогодні [2].

На нашу думку, частину цих завдань за наявності належної підготовки та методичної підтримки можуть взяти на себе українські вчителі, які працюють з

цими групами учнів. Саме на таку підготовку вчителів і спрямований міжнародний проєкт "Підтримка вчителів і учнів з досвідом міграції" ("Support for Teachers of Students with Experience of Migration" – STSEM), в якому вже третій рік беруть участь українські вчителі й учні. Ціль проєкту – розробити і протестувати методики та навчальні матеріали для українських вчителів щодо надання учням соціально-психологічної підтримки, збереження зв'язків з Україною і мотивації до повернення на батьківщину, розвиток української ідентичності дітей-мігрантів.

У рамках проєкту вчителі проводять щотижневі он-лайн зустрічі/заняття з учнями. Методичний супровід таких занять, що надається педагогам містить спеціальні комплекси вправ, через які проводяться названі вище ідеї. Водночас відбувається покращення в учнів навичок спілкування, самопрезентації, підвищення самооцінки і розвитку впевненості у собі, подолання самотності, ізоляваності дітей.

Загальна структура/матриця кожної зустрічі є такою: вступна вправа, орієнтована на діагностування настрою, емоційного стану учнів, психологічну підтримку. Далі вчитель ставить запитання, які актуалізують уявлення учнів, мотивують їх до дослідження теми, що виноситься на заняття (що вони знають, які вбачають проблеми, що вміють). Основна частина заняття складається із серії вправ/методик, де учні активно досліджують тему, спираючись на свій досвід, деякі джерела знань (зазвичай короткі відео чи інформація вчителя, іноді короткий текст). Наприкінці зустрічі обов'язковою є рефлексія учнями досвіду, знань, отриманих на занятті та їхнього емоційного стану.

Пріоритетами в організації зустрічей з методичної точки зору є:

– надання переваги пізнавальної і розумової активності учнів, їх висловлюванням і взаємодії одне з одним. Для цього вчителям пропонується набір прийомів і методів активізації діяльності учнів, серед яких: мозковий штурм, обговорення відкритих запитань у загальному колі, інтерв'ю, мультиголосування, проєктивні педагогічні малюнки, дискусії та міні-дебати, ігри та ін. Заняття супроводжуються спеціально розробленими комп'ютерними презентаціями, які містять інструкції і запитання для учнів. За допомогою цифрових додатків, таких як "mentimetr", "quizz", "jamboard", "learningaps", "wordart" та ін. забезпечується безпосередня участь дітей у занятті та моментальний унаочнений зворотній зв'язок;

– актуальна спрямованість тематики занять, пов'язаних з проблемами, що хвилюють учнів й їхнім життям. Наприклад, тема "Різноманітність як ресурс

особистості і суспільства" дозволяє дослідити з учнями питання подібності і відмінності різних аспектів життя і навчання в Україні і за кордоном, визначити позитивні сторони і можливості для кожного і кожної як сьогодні, так і в майбутньому. Тема "Цінності моєї країни" сприяє усвідомленню дітьми того, які є цінності сучасної України, чому за такі цінності йде запекла боротьба, як вони впливають на сьогоднішнє і майбутнє української держави;

– створення на заняттях максимально демократичної атмосфери, ефективного й безпечного освітнього середовища, побудови взаємовідносин учасників зустрічей на партнерських засадах і взаємоповазі. Спеціальні вправи і прийоми, яких навчаються вчителі, спрямовані на психологічну підтримку кожного учня, покращення настрою дитини, її емоційного стану.

За даними наших досліджень 2022-2023 років, вчителі позитивно оцінюють свою участь у проєкті, змогу професійно зростати, зацікавити і заспокоїти своїх улюблених учнів, які через війну опинилися за кордоном, без друзів, а інколи і без батьків. Напрацьовані навички вчителі успішно використовують у повсякденній педагогічній практиці.

Дослідження свідчать, що й учні задоволені оволодінням новими знаннями і навичками, які дозволяють їм використовувати особисті, внутрішні ресурси, щоб справлятися зі своєю ситуацією, підвищити стійкість, впевненість у собі. Значна частина учнів акцентують саме на можливості зберегти контакт з Україною.

На нашу думку, набутий досвід засвідчує нові можливості для розв'язання проблеми підтримки учнів-мігрантів, а пропоновані експертами проєкту методичні напрацювання заслуговують на розповсюдження і подальші наукові дослідження.

Список використаних джерел

1. Горбачов С. Понад мільйон українських дошкільнят та мільйон школярів перебувають за кордоном. Як зберегти зв'язок з Україною? URL: <https://www.facebook.com/Education.Ombudsman.Sergii.Gorbachov/posts/pfbid029fs2srpgaGMWKYVv1E14L5XFYur42djSDiPRYDuSvx2pARJhkLFSeTpBaQE6BwH8l>.

2. Мірошнікова А. Як дітям-біженцям залишатися українцями за кордоном? URL: <https://osvitoria.media/opinions/yak-dityam-bizhentsyam-zalyshatysya-ukrayintsyamy-za-kordonom>.

3. Навчання українських дітей за кордоном під час війни в Україні. Державна служба якості освіти. Аналітичний звіт за результатами дослідження. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/903/90389/Navchannya_UA_ditey_za-kordonom_zvit_SQE.pdf.